

Kolegij: Staroslavenski jezik

(obvezatan za studente koji žele upisati diplomski studij)

Ime nastavnika : dr. sc. Stjepan Damjanović, red. prof; dr. sc. Mateo Žagar, izv. prof.; dr. sc. Tanja Kuštović, docent

Status kolegija : izborni / obvezan za upis na diplomski studij - za studente bohemistike i slovakistike

Oblik nastave : predavanja (dva sata; 1+1) i seminari (dva sata)

Broj ECTS bodova : 6

Ciljevi kolegija : Cilj je ovoga kolegija studente hrvatskoga jezika i književnosti kao i studente drugih slavenskih jezika (bohemistike, slovakistike) upoznati s temeljima općeslavenske jezične, pismovne i književne kulture, s prvim prijevodima na slavenski jezik, kako bi na temelju toga znanja razumjeli i početke nacionalne baštine. Na temelju toga znanja (prema kojemu se rekonstruira i praslavenski jezik) u daljnjem studiranju moći će se nadograđivati znanja iz povijesti hrvatskoga i drugih slavenskih jezika, srednjovjekovne književnosti, razvoja hrvatskih pisama (glagoljice, ćirilice, latinice).

Sadržaj kolegija : Kolegij je podijeljen u 3 modula: a) Povijest staroslavenske pismenosti (1 h predavanja): Počeci slav. pismenosti, prvi slav. književni jezik i govorna osnovica; prvi prijevodi na slav. jezik; izvori za proučavanje života i djela, te elementi biografija Konstantina i Metoda; staroslav. redakcije; pregled uloge ćirilometodske baštine u pojedinim slav. naroda; b) Od indoeuropskog do staroslavenskog (1 h predavanja): pregled i podjela indoevropskih jezika, baltoslavenska jezična zajednica, praindoevropska, praslavenska domovina; fonologija kroz praslavenski u svjetlu staroslavenskih tekstova, praslavensko leksičko naslijeđe u staroslavenskim tekstovima; c) Na seminarima (2 h tjedno) studenti ponajviše rade na tekstovima, glagoljičkim i ćiriličkima; to znači da se upoznaju sa staroslavenskom morfologijom i sintaksom; tekstovi se raščlanjuju na paleografskoj, lingvističkoj i tekstološkoj razini, te se nastoje, uz transliteriranje, prevesti na suvremeni hrvatski standard.

Osobito se vodi računa o usklađivanju tema kroz cijeli semestar među sva tri modula.

Studentske obveze : redovno pohađanje nastave, redovito (iz tjedna u tjedan) obavljanje zadataka na temelju obrađenoga gradiva: gramatičke analize i prijevodi, transliteracije glagoljičkih i ćiriličkih tekstova. Do kraja semestra studenti su, na seminarima, obavezni položiti kolokvij iz transliteracije ćiriličkih i obloglagoljičkih tekstova. Potpisi u indeksu jamče da je student redovno pohađao nastavu i položio oba spomenuta kolokvija.

Na jedinstvenom se ispitu pismenim putem provjerava stečeno znanje iz povijesti staroslavenske pismenosti te gramatike staroslavenskog jezika (fonologije, morfologije, sintakse, što uključuje i gramatičku analizu tekstova odnosno prijevode).

Raspored rada:

1. modul : Povijest staroslavenske pismenosti - predavanje, 1 sat tjedno:

1. tjedan : uvodno predavanje: definiranje staroslavenskog jezika, odnos prema praslavenskome, govorna osnovica, odnos prema grčkome; različiti nazivi za najstariji slavenski književni jezik
2. tjedan : počeci i razvoj paleoslavistike kroz XIX. i XX. st. (pregled), s posebnim obzirom na hrvatski udio (istraživači, korpus)
3. tjedan : kanon staroslavenskih tekstova (pregled po sadržaju, vremenu i mjestu nastanku, pismu, sadržaju)
4. tjedan : izvori za proučavanje života i djela Konstantina i Metoda (slavenski, latinski i grčki)
5. tjedan : pregled biografije Konstantina i Metoda (kronologija);
6. tjedan : kulturološki kontekst kao pretpostavka nastanka prvog slavenskog književnog jezika i pisma (Bizant u IX. st, ikonomahija, Konstantinove polemike prije odlaska u Veliku Moravsku)
7. tjedan : povijesne i kulturološke okolnosti Velikomoravske misije, prvi prijevodi na staroslavenski jezik

8. tjedan : boravak Svete Braće u Panoniji, polemika u Veneciji, posvećenje staroslavenskoga jezika u Rimu, Konstantinova smrt
9. tjedan : sudbina slavenske misije nakon Konstantinove smrti; osnivanje Panonske nadbiskupije, odnos Rima i franačke crkvene hijerarhije
10. tjedan : Metodovo djelovanje, između franačkih napada i papinske potpore; Metodova prevodilačka djelatnost
11. tjedan : sudbina učenika nakon Metodove smrti (Češka, Bugarska, Hrvatska); širenje ćirilometodske baštine među ostalim slavenskim narodima (pregled; i o hrvatskoj baštini samo osnovno, jer se toj temi posvećuje dosta pozornosti u sljedećem semestru, u okviru kolegija «Hrvatski jezik i književnost u srednjem vijeku»). prva latinička slavenska pismenost: Brižinski spomenici (Friziški spomenici) - pitanje odnosa prema ćirilometodskoj baštini.
12. tjedan : *Traktat Crnorisca Hrabra* , prva slavenska pisma (pitanje nastanka i prvenstva)
13. tjedan : primjer intenzivoga filološkog pristupa: *Kijevski listići* (posebnost u Kanonu, na tekstološkoj razini, jezičnoj i grafijskoj; rekonstrukcija mjesta nastanka; osobine pisarskih škola, pitanje falsifikata itd); svake se ak. godine primjer kanonskog teksta može razlikovati (npr. *Assemanijev evanđelistar*, *Suprasaljski zbornik* itd)
14. tjedan : redakcije staroslavenskoga jezika (važnost u pojedinim slavenskim kulturama, uloga u razvoju pojedinih standardnih slavenskih jezika; osnovne razlikovne jezične osobine, najvažniji spomenici, vremenski proteg uporabe)
15. tjedan : zaključno predavanje: suvremen položaj staroslavistike u slavističkim studijima (noviji staroslavenski rječnici, gramatike, novija izdanja staroslavenskih tekstova, udžbenici), otvorena pitanja, perspektive istraživanja; uvod u važnost staroslavenske sastavnice u povijesti staroslavenske pismenosti.

2. modul : Od praindoeuropskog do staroslavenskog - predavanje, 1 sat tjedno :

1. tjedan : kronologija: od indoeuropskoga prajezika, preko baltoslavenskoga, praslavenskoga, do staroslavenskoga (prvoga književnoga slavenskoga jezika); nostratički prajezik (?);
2. tjedan : podjela indoeuropskih jezika (kentum i satem skupina); praindoeuropska i praslavenska domovina;

3. tjedan : praslavenska domovina; slavenske migracije, podjela slavenskih jezika (istočnoslavenski, zapadnoslavenski, južnoslavenski)
4. tjedan : rekonstrukcija jezičnih oblika i zakona (metode), genetska i kontaktna jezična sličnost; praindoeuropski fonološki sustav;
5. tjedan : prve promjene koje su zahvatile praindoeuropski fonološki sustav, u smjeru izdvajanja baltoslavenske jezične zajednice; prijevoj, obilježja baltoslavenskoga fonološkog sustava;
6. tjedan : fonološka obilježja ranog praslavenskog jezika, delabijalizacija, zakon otvorenih slogova, preslogovljivanje
7. tjedan : slogovna harmonizacija; prijeglas, prva palatalizacija velara
8. tjedan : monoftongizacija diftonga, druga i treća palatalizacija velara;
9. tjedan : jotovanje, nastanak nazala
10. tjedan : metateza likvida, pojednostavljivanje skupina *dl* i *tl*,
11. tjedan : prijelaz kvantitativnih u kvalitativne razlike; usporedbeni prikaz primjera u genetski i kontaktno bliskim jezicima
12. tjedan : promjene posljednje faze staroslavenskoga jezika (zasvjedočene u staroslavenskim tekstovima): razvoj jerova (razlikovanje slabih i jakih; vokaliziranje, zamjena, nestajanje); pretakanje jerija u i, sudbina jata; stezanje (kontrakcija)
13. tjedan : naglasak u praslavenskome i staroslavenskome; praslavensko leksičko naslijeđe u staroslavenskome prema grčkom i latinskom naslijeđu
14. tjedan : redakcijska razlikovanja na fonološkome planu; prepoznavanje podrijetla tekstova staroslavenskoga kanona
15. tjedan : pokusi jezičnih rekonstrukcija

3. modul : Seminari staroslavenskog jezika - 2 sata seminara tjedno

1. tjedan :

1. sat: grafemski i slovni sustav ćirilčke azbuke (uz oslonac na *Traktat Crnorisca Hrabra*); brojevni sustav, transliteracijska načela

2. sat: zajedničko transliteriranje ulomka ispisanoga školskom glagoljicom; pokušaj prevođenja samo uz pomoć Rječnika;

Domaći rad: transliteriranje odabranog ulomka školskog ćirilčkog teksta

2. tjedan:

1. sat: staroslavenske deklinacije, podjela (imeničke, zamjeničke, pridjevske); glavna promjena imenica muškoga i srednjeg roda; i-promjena, u-promjena

2. sat: raščlamba imenica muškog roda glavne promjene, i-promjene i u-promjene, u transliteriranom tekstu;

Domaći rad: prepoznavanje roda, broja i padeža, te osnova, obrađenih imenica muškog roda u odabranom tekstu

3. tjedan :

1. sat: glavna promjena, i-promjena, v-promjena imenica ženskog roda

2. sat: raščlamba imenica obrađenih promjena u transliteriranom tekstu;

Domaći rad: prepoznavanje roda, broja i padeža, te osnova, obrađenih imenica ženskoga roda u odabranom tekstu

4. tjedan :

1. sat: konsonantske imeničke promjene; načela grafetičkog uređenja ćirilčkih tekstova (linijski ustroj, kraćenja, ligature, interpunkcija, pisanje brojeva...)

2. sat: raščlamba svih imenica u odabranom transliteriranom tekstu;

5. tjedan :

1. sat: zamjenice, vrste deklinacija, supletivne osnove, deklinacija ličnih zamjenica

2. sat: analiza obrađenih oblika u odabranom transliteriranom tekstu

Domaći rad: transliteracija odabranog izvornog ćirilčkog teksta staroslavenskoga kanona

6. tjedan :

1. sat: zamjenička deklinacija;

2. sat: grafemski i slovni sustav glagoljičke azbuke (u obloj inačici), uz transliteracijska načela;

Domaći rad: transliteracija ulomka staroslavenskog teksta iz latinice u ćirilicu i glagoljicu

7. tjedan :

1. sat: pridjevi: podjela po značenju, tvorba pridjeva (po podrijetlu), deklinacije, stupnjevanje; deklinacija brojeva

2. sat: prepoznavanje oblika zamjenica i pridjeva u transliteriranom tekstu

Domaći rad: transliteracija ulomka obloglagoljičkog teksta u latinicu, analiza imeničkih, zamjeničkih i pridjevskih oblika,

8. tjedan :

1. sat: kratka pismena provjera poznavanja staroslavenskih deklinacija;

2. sat: Glagoli - kategorije, osnove, glagolski razredi

Domaći rad: u transliteriranom tekstu prepoznati glagole, pronaći im osnove

9. tjedan :

1. sat: prezent, imperativ, supin

2. sat: osnove staroslavenske kodikologije (materijali za pisanje, sredstva za pisanje, struktura kodeksa, organizacija teksta na stranici itd)

Domaći rad: prepoznavanje razreda po kojima se konjugiraju glagoli u odabranom tekstu, prijevod

10. tjedan :

1. sat: imperfekt, aorist

2. sat: prepoznavanje obrađenih oblika u transliteriranom tekstu, prijevod na suvremeni hrvatski standard

Domaći rad: analiza obrađenih oblika u tekstu

11. tjedan :

1. sat: složeni glagolski oblici

2. sat: kolokvij iz transliteracije obloglagoljičkih tekstova

12. tjedan:

1. sat: participi

2. sat: analiza participa u tekstu, s posebnim obzirom na sintaksu, prijevod na suvremeni hrvatski standard

Domaći rad: analiza participa u tekstu, prijevod

13. tjedan :

1. sat: složeni glagolski oblici; nepromjenljive riječi

2. sat: uvod u sintaksu, sintaksa padeža, sročnost

Domaći rad: analiza teksta i prijevod

14. tjedan

1. i 2. sat: Rečenice po priopćajnoj svrsi, Nezavisno i zavisnosložene rečenice, Upravni i neupravni govor, Redosljed riječi

Domaći rad: Cjelovita interpretacija kratkog zadanog ulomka: morfološka, sintaktička, leksička, prijevod, uočavanje karakterističnih glasovnih promjena

15. tjedan : 1-2 sat: Cjelovita interpretacija teksta zadanoga kao domaći rad.

Literatura:

obvezatna : Damjanović, Stjepan: *Staroslavenski jezik* , Zagreb 2002, 5-183;
Damjanović, Stjepan: *Slovo iskona* , Zagreb 2002,

Damjanović, Stjepan i dr: *Mali staroslavensko-hrvatski rječnik* , 2004, izabrana poglavlja 1-174

Bratulić, Josip: *Žitja Konstantina Ćirila i Metodija i druga vrela* , Zagreb (jedno od izdanja)

Mihaljević, Milan: *Slavenska poredbena gramatika* , 2002, izabrana poglavlja

dodatna : Hercigonja, Eduard: «Srednjovjekovna književnost», II. knjiga edicije *Povijest hrvatske književnosti* (ur. Goldstein, S. i dr), Zagreb 1975; (odabrana poglavlja)

Hamm, Josip: *Staroslavenska gramatika* , Zagreb, jedno od izdanja

Hamm, Josip: *Staroslavenska čitanka* , Zagreb, jedno od izdanja

Grivec, Franc: *Slavenski blagovjesnici sveti Ćiril i Metod* , Zagreb 1985

Koneski, Blaž: «Ohridska književna škola», u: *Slovo* 6-8, 177-194

Hamm, Josip: «Hrvatski tip crkvenoslavenskog jezika», u: *Slovo* 13,43-67

Babič, Vanda: *Učbenik stare cerkvene slovanščine* , Ljubljana 2003

Schaeken, Jos/Nirnbaum, Henrik: *Die altkirchenslavische Schriftkultur* , Muenchen 1999

Trunte, Nikolaos H: *Ein praktisches Lehrbuch des Kirchenslavischen in 35 Lektionen* , Band 1, Muenchen 1997

Trunte, Nikolaos H: *Ein praktisches Lehrbuch des kirchenslavischen in 30 Lektionen* , Band 2, Muenchen 1998